

LA MÀGICA

Carme Rubio i Larramona & Xavier Roviró i Alemany

Grup de Recerca TEXTLICO de la UVic-UCC & Grup de Recerca Folklorica d'Osona

A la comarca d'Osona hi ha tot un seguit de llegendes que tenen la característica de ser força actuals i d'estar encara ben vives en el record de la gent de pagès. Parlem del fenomen conegut com La Màgica i, per a presentar-lo, hem seleccionat uns quants exemples, preferentment de la zona de Folgueroles i de les Guillerries, on cal situar els fets que van donar peu a les llegendes. Cal precisar que a les Guillerries aquestes llegendes es van gestar abans que es produís la despoblació que va afectar aquesta zona en els anys seixanta del segle xx.

La Màgica es una acció que es fa per mitjà d'un o dos objectes: un llibre màgic i una màquina. Pel que fa a aquest llibre amb poders, se'l reconeix de lluny, perquè és el mateix que apareix sovint a les llegendes antigues amb el nom de Llibre de les set sivelles; quant a la màquina, se la identifica, en major o menor grau amb la llanterna màgica, un aparell inventat a mitjans del segle xvii, amb uns efectes de projecció de llum que són anteriors a la invenció dels projectors cinematogràfics. La llanterna màgica funcionava com una cambra fosca que rebia imatges a l'interior, però que, si s'invertia el procés, les imatges que s'hi havien fixat podien sortir projectades per mitjà d'unes lents cap a l'exterior. De fet, ja a començament del segle xvii hi ha algun gran exemple a la literatura de com s'utilitzaven aparells nous i ginys diversos acabats d'inventar per enganyar la gent, aprofitant-se del desconeixement dels fenòmens físics i de la innocència i credulitat del poble, com succeeix en el *Quixot* en els episodis de l'aventura del cap parlant, justament durant l'estada del cavaller protagonista a Barcelona. De manera similar, a finals del segle xviii i molts anys endavant, la llanterna màgica es va fer servir en el teatre per provocar el terror dels espectadors que veien projectar-se a les parets i a l'escenari imatges de tipus paranormal, que identificaven amb esperits, déus, morts i fantasmes. Qui sap si alguna notícia d'aquest ús de projectar llums i sons per espantar la gent va arribar a alguna persona dels pobles de les nostres comarques i va originar els casos de la Màgica.

En totes les històries de la Màgica es repeteixen uns elements comuns, com ara que els fets es produeixen en el món rural, es transmeten pel boca-orella, s'estenen com a rumors i causen alarma entre la població. A més, si la llegenda acaba amb el càstig del culpable, la gent considera que s'ha fet justícia. Els rols dels personatges que intervenen sempre són els mateixos una «víctima» que pot ser una persona, una família o tota la gent que viu en un mas, per exemple, i un «malfactor», que és la persona que fa la Màgica. Les víctimes són sempre persones humils, provinents del món de pagès o obrer industrial, com ara el masover, l'àvia, el pagès, la treballadora o el llogater; el suposat malfactor, en canvi, acostuma a ser algú

amb un cert status social, això és, una persona que té algun tipus de poder, sigui intel·lectual, social o econòmic, com el que tenien, per exemple, l'amo o el capellà; tot i que la rivalitat entre veïns o els problemes sentimentals també poden ser el motiu causant de la Màgica.

Si observem la zona en què més vegades es té constància de la Màgica, les Guillerries, cal tenir en compte que es tracta d'una regió feréstega i força isolada encara avui i també que s'ha comprovat, a partir de les entrevistes fetes pel Grup de Recerca Folklòrica d'Osona (GRFO), que la gent d'aquests boscos diferencia perfectament la «màgia» de la «Màgica». Així, per a la majoria de guillerencs, la màgia és l'art dels mags, els quals són capaços de fer-nos veure realitats impossibles amb els seus trucs, habilitats i imaginació: aquest seria un art bo; la Màgica, en canvi, és una ciència misteriosa, oculta i diabòlica i aquest seria, per tant, un art dolent. Es pot dir que, mentre que la màgia és l'art dels mags de fer coses extraordinàries i admirables; la Màgica l'exerceixen persones que utilitzen el seu poder per fer mal i obtenir alguna cosa que volen aconseguir. Els instruments que es fan servir en cada cas també són diferents, perquè, així com els mags disposen de varetes, cartes, capsos, barrets i mocadors de colors; qui fa Màgica utilitza, com s'ha dit, la llanterna màgica i el llibre de les set sivelles.

Pel que fa al *llibre*, cal tenir en compte que, quan una persona tenia un llibre màgic, volia dir que sabia llegir, i aquest va ser un coneixement del qual, durant molts segles, molt poca gent en podia gaudir. La lectura del llibre permetia tenir accés a la saviesa que es trobava oculta en les paraules escrites i que molt pocs podien desxifrar. De la mateixa manera, qui posseïa una llanterna màgica, volia dir que tenia coneixements tecnològics, cosa que tampoc no era a l'abast de tothom. Les eines de la Màgica, doncs, suposaven en l'imaginari de la gent posseir un poder sobrenatural il·limitat, capaç de fer aparèixer efectes visuals i sons esfereïdors, com ara fantasmes, fresses, crits i visions, els quals generaven la *por* entre la gent.

El capellà d'un poble, a més de la seva condició religiosa i espiritual, era una de les persones que llegia llibres a la col·lectivitat, i per això li pertocava ser el principal actuant quan s'havien de fer rituals màgics —per exemple, per conjurar les tempestes o per demanar la pluja— i exorcismes, de manera que la figura del mossèn o del rector era decisiva en l'organització social del poble. Per a la gent de pagès, el capellà tenia un gran poder, en especial en dos casos, quan havia de dominar els esperits i davant els fenòmens de la natura. A les Guillerries, en concret, la gent creia de debò que el rector havia estudiat la manera de tenir subjugats els esperits del bé i del mal, els quals, en la seva lluita contínua en el món, són el motor de la diversitat de la vida. Un tipus de problemes davant els quals el capellà era l'únic que sabia com tractar-los. Per això, calia estar a bones amb el capellà, perquè sense llibre no es podien fer els rituals socials que organitzaven la vida de les famílies del lloc.

En aquest article presentarem primer diversos casos de Màgica i, a continuació, ens centrarem en un cas concret que considerem força significatiu, per la seva singularitat i dramatisme.

Casos diversos

En l'entrevista efectuada pel GRFO el 17 de juliol de 1981 a Lluís Bruguera del Casot de Montdois, aquest va explicar que el capellà de Querós va fer Màgica amb un llibre a un pagès, perquè volia que li pagués un deute. La Màgica es va acabar quan el pobre home va poder saldar el compte:

Va cap a la rectoria i li paga lo què li devia... mai més. Va ser acabada la por i va ser acabat tot. Ho feien amb la màgica. Era un simulacro. Patim i patam de peus que semblava que passava una cavalleria per la muntanya, per la teulada. I a última hora, cont era clar, no es coneixia re. Ho feien veure. Amb l'esperit i la malícia que tenen feien fer qualsevol cosa.

Deien, també, que els rectors podien exorcitzar un camp per acabar amb les erugues. Josep Masnou del Passavant (Folgueroles) fill del terme de Sau ho va explicar el 1988 al GRFO. Assegurava que per treure les erugues d'un camp, com que en aquella època no hi havia els productes que hi ha ara, ho havien de fer els capellans amb els seus poders. Per això deia que en els temps d'abans els pagesos havien d'estar a les bones amb el rector, perquè el necessitaven:

Jo el què havia vist era que per treure les cuques d'un camp havies d'anar a buscar el rector i te les treia. Venia el capellà i amb llibres, encensers, aigua beneita i oracions, aconseguia que marxessin.

Un dia unes erugues negres es van posar en un camp d'alfals d'aquí a casa, tot el camp va quedar negre d'eruga que hi havia. Vàrem anar a buscar el capellà. Ens va dir que les trauria, però primer els hi havíem de donar un tros erm perquè hi anessin les cuques. Triàrem un terreny pelat que no era camp ni res. El capellà ho va beneir tot i les erugues varen marxar en processó cap a l'ermit. El capellà va cobrar per la feina feta.

Les erugues van estar tres o quatre dies allà i després marxaren cap un altre camp. I el capellà tornà a fer el mateix: resar, beneir i cobrar.

Tan era que fossin erugues, escarabats o qualsevol tipus de cuques, que aconseguien treure-ho tot.

Ara van i ho ensulfaten.

Un altre avi ens explicava una història semblant que va passar a casa seva quan ell era petit. Deia que:

Tenien un hort de cols que feien molt de goig i un dia s'hi varen abocar les erugues: se les menjaven totes. Van anar a buscar el capellà i van fer tractes. L'endemà el capellà va baixar a l'hort i després d'observar les erugues va dir que per poder-les treure necessitava donar-les-hi un pas:

És que les cuques no es poden matar, s'han de morir per la seva suor! S'han de fer anar a un lloc que no tinguin menjar.

I el capellà, llegint un llibre, anava passant d'un cap a l'altre de l'hort i anava beneint el terme; suava de valent. Les cuques, una rere l'altra, van anar marxant i l'endemà era tot net de cuques.

Només amb la lectura de llibre, el capellà podia esporuguir la gent fent aparèixer fresses i figures, era capaç de treure les rates d'un camp o fer marxar les erugues d'un hort o podia fer servir els poders per aturar pedregades i trencar temporals. En tots els casos, quan el capellà exorcitzava, patia de valent, es cansava, suava, es barallava amb les forces del mal.

Fent Màgica, el rector era capaç de fer aparèixer el mort als familiars, i fins que no li pagaven les misses de funeral no s'acabava el suplici dels parents; en altres casos el rector, com s'ha vist, tenia poder per treure les cuques d'un camp si abans havia fet tractes econòmics amb el pobre pagès. De vegades el rector no volia diners, sinó que la Màgica es podia fer contra els pagesos per altres raons: voler desnonar uns masovers, voler aconseguir un terreny, fer por perquè creguin i vagin a l'església, etc.

En totes aquestes ocasions el capellà utilitzava el poder de la Màgica en benefici propi, només hi havia l'excepció de quan havia de trencar un temporal. En aquest cas, el treball de preservar el terme parroquial d'una tempesta enviada pel maligne, com que formava part de les seves tasques com a responsable de la parròquia, el feia de franc i seguint un ritual establert. En efecte, havia de comunir el temps des de la porta de l'església, des del campanar o des del comunidor, si hi havia, i fer-ho sense rebre res a canvi, perquè formava part de les seves obligacions.

Ara bé, el poder de la Màgica no és exclusiu del capellà, el poden fer servir altres persones que o bé tinguin el Llibre de les set sivelles o el Llibre màgic o bé tinguin la màquina, la Llanterna màgica. D'aquesta manera queda clar que la Màgica només es troba a l'abast de gent amb poder o amb recursos. Així consta en els casos de la Màgica exercida per alguns propietaris o amos de les Guílleries, com ara el del Coll de Buc i el de l'Espinàs, que feien aparèixer cavalls i gossos vermells; també s'explica que al Collet de Can Valentí s'apareixia la *por*. Se sap que l'amo de Masgrau feia Màgica al seu cunyat, perquè no li deixava festejar amb la noia que volia, i el de Masjoan d'Espinelves feia sortir la *por*, per espantar la gent que travessava pel seu terreny.

La màgica i mossèn «Botella»

De totes les històries de la Màgica, potser la més dramàtica i amb una difusió més gran és la de «mossèn Botella». Aquests fets encara tenen ressò en les ments de molts osonencs i són molts encara els que relaten aquesta història de manera detallada. Això ha ocasionat que, tot i que l'origen de la llegenda és encara relativament recent, es trobin nombroses variants dins la trama comuna.

Tots els informants que es van entrevistar al llarg dels anys 80 del segle xx coneixien el capellà, sabien de quins pobles havia estat rector i creien de debò que havia utilitzat la Màgica contra uns masovers de la seva parròquia. Per a tothom aquesta història és coneguda com la de «mossèn Botella».

Els fets i les causes

Els fets van succeir el juliol de l'any 1955, en plena postguerra franquista i a la població de Tavèrnoles. Els afectats per la Màgica van ser els masovers de La Casanova, una masoveria que encara avui depèn de la casa pairal de Serrabou, originària del segle XVIII. El culpable de fer la Màgica seria el mossèn de la parròquia, conegut com a «mossèn Botella». Els fets que apareixen en totes les versions dels informants es troben en aquest resum: Un dia en què la gent de La Casanova i fins i tot el bestiar es trobaven terroritzats pels efectes de la Màgica, un mosso del mas, aconsellat per un dels masovers, va disparar amb una escopeta de perdigons cap a unes mates on veia la llum d'una llumeta i, després del tret, la Màgica es va acabar. Uns dies després, tot el poble va poder observar que, durant la missa, el mossèn coixejava.

A partir d'aquest canemàs fonamental, es poden trobar algunes variants. Així, si es consideren les raons que van impulsar el rector a fer la Màgica veurem que, en principi, són tan simples que es podrien considerar com a banals, perquè no es poden comparar amb altres de més greus, com ara la rivalitat o l'odi entre veïns o familiars a causa de la terra, les herències o els sentiments passionals. En aquest cas, segons les versions, les raons que haurien portat el mossèn a fer la Màgica són ben poca cosa: que la família, després de la mort de l'àvia, no li va fer dir unes misses; que la família no va pagar al rector l'enterro ni els funerals de l'àvia o que l'àvia li havia promès al rector que li donarien algun diner quan es morís. De fet, aquests són els aspectes que els informants diuen molt per sobre en els seus relats, mentre que, en canvi, s'esplaien molt en altres moments de la història. Vegem-ne uns quants exemples.

Antonina Croses 29/07/1985 a Roda de Ter, 252B1:¹

Hi havia una iaia a la casa, una iaia que feia mitja, feia jerseis per la gent i gonyava cèntims i feia dir misses; tot el dia feia dir misses. Es va morir aquella dona i al cap d'una temporada ja va començar el sant Quintin. I era perquè la dona de la casa li anava a péixer tot en el rector. I com que ells no li feien dir això, llavors els hi feien sortir por.

Dos has de contar que arribaven aquelles noies de treballar, que ja tornàvem juntes de Salou... [fàbrica on treballaven dones principalment] i és clar aquelles noies arribaven a casa seva i a penes s'havien anat a dormir que ja començava haver aquella fressa. I una patatim patatim! Tenien eugues, les eugues picaven, els plats queien, i una fressa! Baixaven cap a baix i tot estava quiet.

1 Referències de l'Arxiu del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona.

Jaume Blanc i Pujol, de Vilanova de Sau el 3 d'agost de 1984:

Aquest en Botella acabat de la guerra va anar una temporada a Vilanova, a Vilanova no el varen voler i se'n va venir aquí a Tavèrnoles i va ser quan va passar aquest percance. Con estava a Castanyadell, l'han vista l'ermita de Castanyadell allà? Doncs allà a sobre el Ribé, una casa que en diuen el Ribé, doncs con se varen morir aquests dos homes van quedar, devien ser tres noies o quatre i la veia. Cagumdeus com que no varen poguer pagar ni els enterros ni els funerals me'ls hi va fotre un seguit de por! Que hi anava, l'hereu de casa festejava amb una mossa i el pare hi anava a fe'l-se companyia i escolta no podia pas aguantar, eh!

Ha de pensar que allà a la guàrdia, con estava allà a la cuina, i tot plegat cagumdeu sentia que baixava un d'allò de terra com de foc brumssst! allà, d'atres vegades una pedra però allà a l'entrada brumm aquella pedra!

Una vegada el meu pare marxava de la banda de dalt de la Sala que hi ha una drecera que pujava cap a dalt, que hi ha una carretera cap a Penissers. Cony, diu que sent baixant per allà per un camí, que marxava amb els matxos d'aquets que anaven d'abans de carga, matxos d'aquells que d'allonses treien la cargues de carbó i la fusta de tot. Si, marxava un cop un matxo, per aquí, barrumm, el tragí, barrabum, aquells crits! Collons, con hi van arribar com d'aquí allà amb ell, ningú enlloc.

I llavorens també una altra vegada a la part de dalt que hi havia un boixos, mecagumdeu uns roecs de godais i roecs i godais i ell collons allà agoitant i cagumdeu no hi van haver godais ni hi va haver rè.

I això és que hi devia ser que s'estava per 'llà la màgica.

Ferran Codinacs i Font de Roda de Ter, el 9 febrer de 1985:

Doncs diu que a vegades estaven allà a la vora del foc allà a la cuina i sentien aquelles llo-ses d'allà l'entrada: patapam, que les tiraven, brammmmm!. Les vaques, que tenien vaques, amb una patim patam d'esquelles i cadenes i anaven cap allà i les vaques totes jeien i anaven remugant. A vegades con s'anaven a dormir sentien els plats de l'aiguera que petaven tots, tots xafats, tot. Anaven cap allà i rè. I el meu germà con marxava a la nit que pujava cap a casa, li sortien gossos, li sortien cavalls, li sortien homes i li sortien llums, de tot, tot. Diu, però ja no en foto pas cabal, ja me'n han sortit tants i ja n'he vist tantes coses.

I diu que ho feien perquè aquelles dones eren prou pobres i es veu que no havien fet el cap d'any de, o funerals o no sé què. I l'últim dia que hi varen ser que es clar també s'hi va quedar el meu germà al cel sia, hasta diu que plorava una canaia dalt al cim de la teulada, diu que feia: ueh, ueh, ueh. Una canaia al cim de la teulada, va parir! Com podia ser això, eh!

Segons una dona de 74 anys de Figaró, el 1984:

Doncs aquell també els havia fet mal fer amb aquests del Foquers! [mas de Tavèrnoles]
I per què els hi feia?

Perquè volia cobrar. Va dir que es veu que aquella veia [vella] havia dit que li deixaria alguna cosa, i doncs els hi feia màgica diguent que aquella dona demanava funerals o no sé què dimoni. De totes maneres que els hi feia d'allò.

Els instruments de fer la Màgica segons els informants

En els exemples següents veiem com els instruments usats per fer Màgica són la llanterna i el llibre màgic.

Antonina Croses 29/07/1985 a Roda de Ter, 252B1:

Ho feien amb llibres. Ell con se n'anava allà jo que sé què feia.

Dona 74 anys. Filla del Figueró. Folgueroles 1984, 145A2:

Allà on te la fan, és un llum, de cara al llum, la màquina que ho fan és un llum, es veu.

Joan Tresserres i Comajoana, Vic 29 de juny 1984, 203A1:

Es pot fer això de la màgica amb el collonsos de llibres i maquetes d'aquestes.

Pere Arrom Company, Vilanova de Sau, 1/08/1984, 243A1:

Jo havia sentit a dir que llegien un llibre amb les seves punyetes i puteries feien sortir por.

Jaume Blanc i Pujol, Vilanova de Sau, 3 agost 1984:

No sé què tenien, si tenien una màquina, però això ja. Si, un llibre, una màquina, una cosa estranya. Però això era veritat, eh!

Lluís Codinacs i Font «El Coix de Panissers», Folgueroles, 4 d'agost de 1984, 249A1:

Ho fan amb una màquina. I aquesta màquina aquí a Tavèrnoles diu que la varen trobar, diu que em sembla diu que no sé si hi havia tres pedres, unes pedres blaves que hi devia tenir els tres petges i aposentada a sobre. I les tres pedres no va tenir temps d'endur-se-les com que varen tirar de dret!

Joan Company i Company, Roda de Ter, 6 de juliol de 1988, 521-A-1:

Era un llum, venia a ser com un reflector. Bueno altres n'hi ha que ho fan amb un llibre, amb un llibre. Bueno no ho sé, no sé.

Josep Masnou i Moragues i Rosa Busquets i Moragues, Folgueroles, 8 de juliol de 1988, 523A2:

Perquè el que fa màgica té un llum i ha de llegir un llibre, ha de llegir un llibre. I llegint aquell llibre et surt el què voldràs. Si, si, si. Et sortiran serps, t'aterraran, com aquí, meca-gumdés, els plats, t'ho trenquen tot. I sortia rè!

hi havia la màgia que ho feien amb aquell llum, no fa pas molt que n'hi va haver aquí.

Miquel Serrabassa i Bruguera, El Xuclar, Tavèrnoles, 21 de juliol de 1988, 533B1:

Diuen que llegeixen un llibre i fan sortir fresses i coses. No ho heu sentit a dir mai això?

La reacció contra la màgica

Segons la llegenda, l'home de la casa va decidir acabar amb aquells ensurts. Però com que no volia tenir problemes, va cridar un noieta que, com diu un dels entrevistats, «no tenia l'edat» i, per tant, no se'l podia fer responsable de les seves accions, i li va encarregar disparar l'escopeta de perdigons que utilitzaven per anar de cacera.

Antonina Croses 29/07/1985 a Roda de Ter, 252B1:

Això va tardar bastants dies, però com que l'home, el pare, sabia de què anava va dir:

—Ja s'acabarà això, ja s'acabarà.

Tenien un mosso, un mosset, d'uns catorze anys, una mica de repetxó per la casa, i li va preparar l'escopeta. Aquell home va pensar: - Si la tires tu... en canvi si la tira el nen que no té l'edat, havent dit que ell ho ha fet i no tenia l'edat...

Li va preparar l'escopeta i li va dir:

—Estarem al tanto!

I, aquí anant cap al castell de Savassona hi ha aquell pont, doncs al frente d'aquell pont hi ha un pla de roures i ell es posava allà en aquell pla de roures i li venia ben de frente ben de frente en la finestra de la casa. Però es veu que aquell home ja estava al tanto i des de la finestra ja va veure una mica de llum. I li va dir a.n aquell noi, a.n aquell xic:

—Goita, jo te prepararé això i con vegis el llum tires el tiro.

Jaume Blanc i Pujol, de Vilanova de Sau el 3 d'agost de 1984:

Acabat de la guerra, encara aquí a Tavèrnoles amb un capellà li van fotre un tiro, eh! Si, jo el coneixia amb aquell vailet i amb al capellà també.

El va matar?

No, una perdigonada! [Riu] Es veu que estava de mosso allà en una casa i es veu que també sortia, i es veu que ho va vigilar i li va fotre un tiro. Era un capellà que havia estat aquí a Castanyadell. El coneixia. Mossèn Botella.

Domènec Orra i Clopers «Mingo». La Vileta, Vilanova de Sau, 2 d'agost de 1984, 246B1:

Aquí a Tavèrnoles, no ho han sentit a explicar mai? A Tavèrnoles van matar un capellà tot fent màgica. El van matar, li van fotre un tiro. El van ferir i hi ha gent que diuen que va morir d'aquella perdigonada, d'aquell tiro. I aquell que li va tirar havia estat en aquella casa d'allà, la més baixa, allà on t'estàvem nosaltres, més enllà on t'hi ha aquella que en trebais se veu, doncs allà hi havia estat. I era molt petit, petit i va anar creixent, aquell noi, i se'n va anar per mosso a Tavèrnoles. No sé si en la casa que s'estava ell els feien llums o coses o

d'allò. Varen vigilar a veure si veien cap llum enlloc. I van veure un llum a dalt d'un arbre. I van dir:

—Ja el foterem prou en aquest. Li varen anar a esperar. Diu que hi varen anar l'amo i el mosso. I si, si, al cap d'una estona s'hi presenta el tio i se'n puja a dalt de l'arbre amb un llum. Aquell sagal, aquell mosso, mecagumdé, diu vinga va ruigi, ruigi, ruigi, ruigi, de dret: pa! Li fot tiro i el va ensardinar de mala forma. Es veu que el va ferir molt fort. Deien si havia mort d'aquella. No sé si va morir d'aquella però de totes maneres va morir. Jo el coneixia. Havia estat a Castanyadell, també.

Lluís Codinacs i Font «El Coix de Panissers», Folgueroles, 4 d'agost de 1984, 249A:

Ells van veure una llumenota. Aquell diu: -Oita, ja veig la llum. -Fot-li tiro! Va veure el reflejo de llum i collons va tirar de dret al llum i el va endevinar.

Ferran Codinacs i Font. Roda de Ter, 9 de febrer de 1985, 251B1:

Però l'home era de sometent, el vei, i tenien un sagalot per mosso, tenien un sagalot per mosso que tenia quinze o setze anys i mecagumdés també al vespre per tot arreu els sortia por. I com que deien que si poguessis veure perquè es veu que més que tot feien com un focu i poguer tirat en aquell focu, ja podia ser lluny el que d'allò, que rebia. I beno, va dir en el seu amo, l'amo que era de sometent, diu: -Deixeu-me l'escopeta. I ell diu que va dir: —Escolta, vigila, no tiris de dret!

—No tingueu por, no!

Diu que va anar cap allà al redera de la casa, diu que ell se'n nava de dret cap a ell, amb el capellà, aquella fantasma, li crida l'auto, no s'aturava pas. Plass, plass! Li va fotre dos tiros. Collons!

Això no sé si era entre setmana, el dijous o el divendres, el diumenge el capellà de Tavèrnoles ja estava malalt, no va pas poguer dir la missa.

Joan Company i Company, Roda de Ter, 6 de juliol de 1988, 521A1:

Hi havia un sagalàs, un noi que el tenien llogat:

—Cony mirarem agoità, mirarem per d'allà a veure si d'allò. Em volem deixar una escopeta? —Si, si.

I per allà al mig d'un camp, no sé si hi havia blat de moro o blat de d'allò i veu un llum i li fot pinya, una perdigonada [riu] i el capellà, noi, eh, eh. L'anydemà corrents cap en el metge i se'n va fotre la pell d'aquella. Si, si, si, si ja ho crec. El capellà de Tavèrnoles. Em sembla molt que li deien Mossan Botelles. Bueno com li deien, no, no, em sembla que era l'apellido Botelles.

Ramona Montmany, El Pujolar, Masies de Roda, 7 de juliol de 1988, 521B1:

I n'hi va haver un que va dir, vull veure si ho acabo, i li va tirar un tiro i va desaparèixer. Es va haver acabat tota aquella mandanga que hi havia.

Josep Masnou i Moragues i Rosa Busquets i Moragues, Folgueroles, 8 de juliol de 1988, 523A2:

El de Tavèrnoles es va acabar que li va fotre un tiro, es va haver d'escapar, oh, encara allavorens es veu, o mecagumdés li van haver de treure els perdigons de la cuixa, eh! Al cap i a la fi, se'n va fer la pell.

Rosa Carner i Joana Carner, Roda de Ter, 15 de juliol de 1988, 530A1:

I van dir, ja s'acabarà. Es van posar a veure a venir i l'home d'aquella casa li va tirar un tiro i el capellà es va morir. I això era ara, ara.

Miquel Serrabassa i Bruguera, El Xuclar, Tavèrnoles, 21 de juliol de 1988, 533B1:

I van dir: -Sats què baixem cap a casa i agafa l'escopeta, tu. Càgum, tira en allà en aquell llum!

I tira un tiro allà en el llum i varen sentir: -Ai, ai, ai, ai!

Això dit del mateix que li va tirar el tiro. Si.

Bueno, i l'andemà era Sant Joan, era Sant Joan [riu] i el capellà no es podia girar a l'iclésia de la perdigonada. I després un altre capellà, que hi ha aquí va dir: -Oita, aquell és al cementiri amb perdigons!

Se'n va fer la pell?

No, no. Va viure temps encara perquè els perdigons no el van tocar de gaire a la vora.

En totes aquestes narracions es pot observar com hi ha latent un sentiment de revolta contra algú que oprimeix els humils i també contra el poder en general. Per això fa la impressió que tots els informants estan convençuts que expliquen una història en què finalment s'acaba fent justícia. Per altra banda, el fet que aquest tret d'escopeta acabi descobrint qui és el culpable de fer la Màgica, recorda moltes històries del Llegendari popular en què també el tret o la pallissa contra un animal, generalment un gat o una guilla, permet descobrir qui era la bruixa que a la nit es transformava en bèstia. En el cas de «mossèn Botella» l'element que està present en tot els relats és l'anticlericalisme, tot i que amb més o menys entusiasme segons qui ho explica. En molts dels relats es detecta una mena d'intima satisfacció o de plaer prohibit per part de l'informant, quan arriba el moment en què el noi dispara el tret i fereix algú, perquè l'informant riu, i al mateix temps cerca la complicitat de l'oient.

Les dades històriques

Segons els documents, aquesta història es refereix al capellà Josep Boatella Sanya, a qui tothom, a Tavèrnoles i a totes les poblacions on va exercir com a capellà, li va canviar el nom, simplificant-lo, i el va nomenar «mossèn Botella», amb les con-

Figura 1. La Casanova, Tavèrnoles, foto de Xavier Roviró (2021)

notacions negatives de ser procliu a la beguda que aquest motiu podia incorporar.

En els arxius eclesiàstics de la comarca hi ha poca informació. En el segon volum de les *Biografies de capellans osonencs* consta que Josep Boatella havia nascut a Salselles, 17/05/1883 i va morir a Tavèrnoles, 4/02/1957. Segons el seu historial, el 1909 va rebre les ordres sacerdotals i el 1912 va ser destinat com a vicari a Sant Sadurní d'Osormort. Més endavant, el 1915, va anar de Coadjutor a Surriba; el 1922 el van destinar d'ecònom i rector a Castanyadell; el 1935, va ser rector a Sant Llorenç de Campdevàrol i, el 1938, va anar d'ecònom a Vilamirosa de Sau. El 1939, un cop acabada la guerra, Boatella va ser destinat a Tavèrnoles, on des del 1948 va exercir la seva feina pastoral ja com a rector de la parròquia. També a les anotacions biogràfiques dels rectors d'aquests anys que es conserven en el bisbat de Vic, només consten les dades de naixement i de mort, però sense incorporar cap altra informació. No es té cap constància escrita, doncs, de si la causa de la seva mort va ser deguda a una ferida de bala o de perdigons o es va tractar d'una mort natural.

La llegenda va convertir «mossèn Botella» en enemic de la població i això, sens dubte, va causar molts maldecaps a aquest capellà, com hem pogut comprovar a partir de la recerca que hem fet al voltant de persones que l'havien conegut, tot i que aquells que podrien proporcionar proves fefaents dels fets prefereixen o estan obligats per promesa o jurament a guardar el secret.

Es va donar la circumstància que el 27 de juliol de 1955 va morir a Vic el bisbe Joan Perelló i Pou (Santa Maria del Camí, Mallorca, 1927 – Vic, 1955), qui havia estat en possessió del càrrec de bisbe de Vic des del 20 de juny de 1927. Mossèn Boatella havia demanat poder entrevistar-se amb el bisbe per a fer-li saber que no tenia res a veure amb aquell cas de Màgica que s'havia estès més enllà de la seva parròquia, i del bisbat, i també que el jutge de pau el feia culpable a ell. El bisbe no el va poder atendre perquè en aquells moments estava agonitzant, i Boatella només es va poder entrevistar amb el vicari general.

El mateix dia en què moria el bisbe, Mossèn Boatella feia arribar una carta escrita del seu puny i lletra al metge Serra de Roda de Ter. En la carta el sacerdot li demanava que certifiqués que no havia rebut, ni ara ni mai, cap tipus de perdigonada. Aquesta carta només l'hem pogut copiar quan ens va ser llegida per telèfon, però no l'hem pogut veure directament ni fer cap reproducció de l'original. La via telefònica potser fa que sigui una transcripció poc fidedigna, però creiem que conserva la informació essencial del missatge:

27 de juliol de 1955

Carta de Mossèn Josep Boatella al metge Serra.

Ahir dimarts, amb el cotxe d'en Torrents [taxista de Folgueroles], vaig anar a veure el vicari general per tractar un fatídic assumpte.

Li demano un informe [al metge] dient que m'ha inspeccionat i que no ha trobat cap perdigó, que tot és mentida. Li demano que desmenteixi al jutge de pau i informi que mai a la vida m'ha tocat cap perdigó. Si vol fer-me el certificat ja li pagaré.

Li vaig explicar al vicari general perquè el bisbe estava morint-se.

Com es pot observar, la carta reflecteix els intents del rector de ser atès per la màxima autoritat eclesiàstica de la seva diòcesi, de qui esperava ajut i consell, i fa petició al metge d'un document que l'exculparia. Davant la situació de la mort del bisbe, al mossèn li quedava molt poc més a fer per tal d'evitar que el suposat atac que havia rebut passés a formar part de l'imaginari col·lectiu.

Conclusió

A tall de conclusió, com que no es pot acabar de saber què va passar realment, es poden fer, com a mínim, dues suposicions. Segons la primera, en els temps durs de la postguerra, mossèn Boatella seria un home gelós del seu paper de guia espiritual del poble i de la seva supervivència, atès que vivia del diners que rebia dels feligresos per la seva tasca sacerdotal. Indignat perquè la família de La Casanova no anava a l'església ni li pagava els seus honoraris, va decidir espantar-los. Confia que, atemorits, tornarien a anar a l'església i ell conservaria la seva autoritat.

Segons la segona interpretació, en canvi, queda clar que no existia cap llibre màgic ni llanterna màgica, però la gent va decidir que el seu mossèn era el culpable dels fenòmens inexplicables que succeïen en un mas aïllat del poble, situat a la

Figura 2. Foto de l'arxiu familiar de Maria Teresa Funoll. Mossèn Boatella assegut al mig de la primera fila en una trobada d'exercicis espirituals. 1954 (?)

vora del riu i separat de la població per la carretera. El pobre capellà va intentar de bades convèncer la gent que ell no havia fet Màgica a cap família, però tothom va donar per bona la llegenda i va fer tot el possible per a què el record d'aquesta feta fos perdurable.

Per a uns pocs informants, el mossèn va morir del tret d'escopeta; d'altres, en canvi, ho neguen ben convençuts, perquè consideren que només va rebre alguna perdigonada. Queda palès que, sobre el cas de «mossèn Botella», ningú no posa en dubte la culpabilitat del rector, i per això, per haver fet la Màgica contra els veïns, tothom el considera mereixedor del càstig.